

KAVRAMLARIN ANLAMLANDIRILMASINDA ŞERHLERİN YERİ: SÛDÎ'NİN *ŞERH-İ DÎVÂN-I HÂFİZ*'İ ÖRNEĞİ

THE IMPORTANCE OF "COMMENTARIES" IN EXPLAINING CONCEPTS: THE MODEL OF SÛDÎ'S *ŞERH-İ DÎVÂN-I HAFİZ*

Saniye ERASLAN

Öz

Bir "mazmunlar ve mefhumlar edebiyatı" olarak nitelendirilen klasik Türk edebiyatı, varlığını sürdürdüğü yüzyıllardan bu yana, kendine has kuralları olan ve izah edilmeye gerek duyulan kavramları bünyesinde barındıran bir edebiyat olmuştur. Özellikle günümüz çağında, bir klasik edebiyat metnini anlamak için metindeki her bir sözcük ve sözcük grubunun (tamlamalar) sözlük anlamları ile ıstılah anlamını bilmek o metni anlamak için yeterli olmayacaktır. Bunun için elzem olan, o sözcük ve sözcük gruplarının metnin bağlamında kazandığı anlamsal katman ya da katmanları tespit edebilmektir.

Bir metnin doğru anlaşılabilmesine yarayan "metin şerhi" faaliyetleri, klasik şiirin hüviyetine vâkîf olabilmek için, klasik edebiyatın nüfuz sahibi olduğu yüzyıllardan günümüze değin sahada ihtiyaç duyulan çalışmalardan olmuştur. Bu çalışmada Sûdî'nin "*Şerh-i Dîvân-ı Hâfız*" adlı eserinden hareketle "puhte, gabûk ve şehlâ" kelimelerinin Osmanlı Türkçesi sözlüklerinde izahına rastlanmayan anlamsal katmanlarına değinilecektir. Böylece klasik edebiyat metinlerini kavramada şerhlerin ne derece önemli olduğu gerçeğine örnek beyitler üzerinden dikkat çekilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: şerh, Sûdî, Hâfız, puhte, gabûk, şehlâ.

Abstract

The classical Turkish literature, which is described as a literature of concepts, has been a literature that has its own rules and concepts which need to be explained since the centuries when it existed. Especially in today's age, to understand a classical literary text, it will not be enough to understand the meaning of each word and phrase in the text (phrases) and the meaning of the term. What is essential for this is to identify the semantic layers or layers that the words and phrases have gained in the context of the text.

In order for a text to be understood correctly, "text commentary" activities have been necessary studies to define the identity of classical poetry from the centuries of classical literature up to the present day. In this study, the semantic layers of the words, "puhte, gabûk, şehlâ" which are not revealed in Ottoman Turkish dictionaries will be mentioned in the light of *Şerh-i Dîvân-ı Hâfız* names, the work of Sûdî. Thus, in order to understand the classical literary texts, it will be tried to draw attention to the fact that the annotations are important.

Keywords: commentary, Sûdî, Hâfız, puhte, gabûk, şehlâ.

Arş. Gör. , Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, saniyeeraslan.se@gmail.com

* Bu yazı, 05 Kasım 2018 tarihinde Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde düzenlenen *Osmanlı Edebî Metinlerinin Anlam Dünyası III* adlı sempozyumda sunulan bildirinin genişletilerek yeniden düzenlenmiş şeklidir.

Giriş

Metin şerhi, literatürde; “Bir metnin, daha iyi anlaşılсын diye, o metni başkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması.” (Kortantamer 1994: 1-10) olarak tarif edilmektedir. Kortantamer’e göre bir metni şerh etmek, o metinde okuyucuya izah edilmesi gereken hususların varlığını kabul etmek demektir. Metin şerhi, klasik Türk edebiyatında kaleme alınan bazı metinlerin okuyucu tarafından anlaşılması zor olan taraflarının daha anlaşılır kılınması ve metinlerdeki anlam inceliklerinin ortaya konulması için başvurulan bir metot olmuştur. Mefhum, mazmun ve kavramlar; sözlük ve ıstılah anlamlarının yanı sıra, zaman içerisinde şairler ve yazarlar tarafından kazandırılan yeni anlamlarla zenginleştirilmiştir. Nitekim klasik metinler ele alınıp incelemeye tabi tutulduğunda, klasik şair ve ediplerin, özellikle sanat yapma gayesiyle, kavramların anlamsal nüanslarını metnin bağlamına uygun şekilde şiir ve nesirlerinde kullanarak çok katmanlı bir bağlamsal yapı ortaya koydukları tespit edilmektedir. Şair ve yazarların dili kullanmadaki mahareti, şiiri ve nesri oluşturmadaki kudreti, kelimeler arasında kurduğu insicam ve meydana getirdiği anlam derinliğini gösteren bu durum, özellikle sözcüklere yüklenen kültürel ve edebî zenginliği ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Bir ihtiyacın sonucunda ortaya konulan ve metinlerin anlaşılmasına hizmet eden şerhler, bünyesinde barındırdığı önemli bilgiler vesilesiyle başka metinlerin anlaşılmasına da kaynaklık etmiştir. Özellikle şârihlerin, bu tip metinlerde geçen bazı kavram ve kelimelerin ihtiva ettiği anlamları açıklaması, bu kelimelerin geçtiği başka metinlerin anlaşılmasına da ışık oluşturacak mahiyettedir.

16. asır müelliflerinden ve şârihlerinden Sûdî-i Bosnevî'nin, Fars edebiyatının en önemli şairlerinden Hâfız-ı Şîrâzî'nin *Divân*'na yazdığı şerh, bahsettiğimiz hususa hizmet edecek hüviyete sahiptir. Üzerine yapılan lisansüstü tez çalışmalarında (bak. Şimşek 2004; Arslan 2004; Yaman 2004) bu eserde geçen klasik Türk edebiyatı ile ilgili kavramlar tespit edilmiş ve alfabetik olarak listelenmiştir. Bu tezlerde yer alan bazı kelime ve kavramların, Osmanlı Türkçesi için hazırlanmış olan sözlüklerde ve klasik şiirle ilgili mefhumların bir araya getirilip açıklandığı eserlerde yer almadığı görülmektedir. Ayrıca klasik şairler, çoğu kelime ve kavramı sözlük anlamlarının yanında onlara yeni anlamlar yükleyerek sanatlı bir şekilde kullanmışlardır. Günümüz kaynaklarında yer almayan bu anlamsal detaylar, özellikle klasik şiirin anlamlandırılmasında ve çözümlenmesinde bazı yetersizliklere sebep olmaktadır. Bu da bizlere, şiir şerhlerinin bu nazarla tekrar incelenmesi ve göz önünde bulundurulması gerçeğini göstermektedir.¹

1. Puhte

Klasik şairler, sayfalarca izahı yapılabilecek olay, durum ve kavramları, şiirlerinde seçip aralarında ilgi kurarak kullandıkları kelimelerle en kısa, veciz ve yetkin bir şekilde ifade etmek için âdeta bir söz yarışı içerisine girmişlerdir. Bundan dolayı kelimelere yüklenen ve kazandırılan yeni anlamsal detayları da çağrıştıracak şekilde şiir yazmak, klasik şairler için bir zorunluluk olmuştur. Bu şekilde kullanım alanına sahip kelimelerden biri de “puhte”dir. Ancak Osmanlı Türkçesi sözlükleri ile klasik şiirde kullanılan mazmun ve mefhumların izah edildiği kaynaklar incelendiğinde, bu kelimenin klasik şairlerce kelimeye kazandırılan anlamsal detayına bu kaynaklarda rastlanılmadığı görülmektedir.

¹ Bu konuda daha önce yapılmış bir çalışma için bkz: Yılmaz, Ozan (2017). “Şerhin Metninden Metnin Şerhine: Türkçe Şerhlerden Hareketle Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyasına Katkıları I”. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi: Osmanlı Edebi Metinlerinin Anlam Dünyası Sempozyumu. Yayınlanmamış Bildiri Metni. (12-13 Mayıs 2017).

“Puhte” kelimesi, incelenen sözlüklerin çoğunda “pişmiş, pişkin; kaynamış; olgun, güngörmüş adam; tecrübeli, kâmil; âkil olan”² olarak anlamlandırılmıştır. Kimi sözlük ve kaynaklarda ise bu sözcüğün yer almadığı görülmektedir.³ Sûdî-i Bosnevî, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfız* isimli eserinde, Hâfız'ın bir gazelinde geçen “puhte” kelimesini açıklarken ona “bâde/şarap” anlamının verildiğine şöyle dikkat çekmiştir: “Puhte lafzıyla bâde ihâm iderler. Zîrâ bâdenün bir adı puhtedir.” (Şimşek 2004: 82). “Bâde” sözcüğünü ise; “Şarâbuñ kaynamışına dirler.” (Şimşek 2004: 24) şeklinde açıklayarak “bâde”nin şarabın kaynatılmış hâli olduğuna vurgu yapmıştır. Yine Sûdî, eserinin bir başka yerinde “puhte” kelimesi için şu açıklamayı yapmıştır: “İhâm tarîkiyle mezkûrdur. Zîrâ puhte, pişmiş olan ma'nâsına ve kaynaması tamâm olmuş şarâba dirler, ya'ni hâm muqâbili.” (Yaman 2004: 86). Sûdî'nin “puhte” için yapmış olduğu bu açıklamalardan, “puhte” kelimesinin sözlüklerde yer almayan “kaynamış şarap” anlamına da geldiği anlaşılmaktadır.

Nedür şu puhte kim anı içer bu gün her hâm
Gerek ki puhte olanlar şarâb-ı hâm içeler (Şeyhî)

“Bugün her hâmın (çiğ/tecrübesiz kişinin ya da ağzının tadını bilmeyen kişinin) içtiği şu puhte (şarap) nedir? Puhte olanlar (tecrübeli olanlar/ağzının tadını bilenler), hâm şarap (hâlis şarap) içmelidir.”

şeklinde Türkiye Türkçesine aktarabileceğimiz Şeyhî'nin beytinde yer alan her bir kelime, metnin bütününe dikkate alınarak düşünüldüğünde; “puhte”⁴ ve “hâm” kelimelerinin ihâmlı olarak birden fazla anlamda kullanıldığı ve her anlamına göre farklı bir tabloyla karşılaşılabileceği görülecektir. Öncelikle birinci mısradaki geçen “puhte” kelimesinin “anı içer” kullanımından içilen bir şey/nesne olduğu aşîkârdır. Osmanlı Türkçesi sözlükleri ile çeşitli kaynaklarda geçen “olgun; tecrübeli kişi” anlam ve tanımlarının bu anlamı karşılamadığı görülmektedir. Ancak bu anlam ve tanımlamanın ikinci mısradaki yer alan “puhte” kelimesiyle uygunluk gösterdiği anlaşılmaktadır. Yine birinci mısradaki “hâm” sözcüğü, bu kelimenin sözlük anlamı olan “çiğ, tecrübesiz kişi” tanımına uygun düşerken, ikinci mısradaki “şarâb-ı hâm/hâlis şarap”, terkinin birinci mısradaki “puhte” sözcüğünün zıddı olarak kullanılmış olduğu dikkat çekmektedir. Bu husus göz önünde bulundurulduğunda; beytin şöyle anlaşılması gerektiği ortaya çıkmaktadır: Tecrübesiz (ağzının tadını bilmeyen) kimseler, “puhte” denilen şarap çeşidini tercih ederken, ağzının tadını bilen tecrübeliler ise şarâb-ı hâm'ı içmek istemektedirler.

Bâde-i hâm içen olur puhte
Puhteyem ben şarâb-ı hâm getir (Ahmed-i Dâ'î)

“Bâde-i hâm (hâlis şarap) içen (kimse), olgun (iş bilen, ağzının tadını bilen) olur. Ben ağzının tadını bilirim yani puhteyim, (bundan dolayı bana) hâm şarap/hâlis şarap getir.”

şeklinde düz yazıya aktarabileceğimiz beyitte de, bâde-i hâm/şarâb-ı hâm içenlerin puhte olan kişiler olduğu vurgulanmaktadır. Peki, bu bâde-i hâm/şarâb-ı hâm denilen şarap nasıl bir şaraptır? Sûdî, şerhinde “hâm” sözcüğünü; “Şol şarâba dirler ki küpte veya fıçıda kaynayup köpük atması geçmemiş ola, ya'ni henüz kaynamakta ola.” (Yaman 2004: 61) şeklinde açıklamaktadır. Bu açıklamadan;

² Ayverdi 2005: 1006; Devellioğlu 1980: 1041; Kanar 2009: 368; Naci 2009: 574; Parlatur 2012: 1372; Redhouse 2009: 403; Sami 2010: 978; Tulum 2011: 1469; Alp 1958: 1284; Şükûn 1944: 445; Steingass 1998: 237; Faik Reşad 2018: 423; Kestelli 2011: 389.

³ Tulum 2013; Levend 2015; Onay 2013; Zavotçu 2013; TDK Türkçe Sözlük 2005; Lutfullah Halîmî 2013; Nimetullah 2015; Mütercim Âsım 2009.

⁴ “Puhte” ile ilgili beyitleri çözümlememde fikirlerinden istifade ettiğim değerli hocam Prof. Dr. Mehmet Mâhur Tulum'a teşekkürlerimi sunarım.

“puhte” ile “şarâb-ı hâm” arasındaki farklardan birinin kaynama noktaları olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bunlar, birbirinin zıddı özelliklere sahiptir. Nitekim bu durum Hayretî'nin “Bize içkiyi çiğ veya pişmiş (mi olsun) diye anmayın (sormayın). (Çünkü) biz puhteyiz; şarâb-ı hâm içeriz.” şeklinde Türkiye Türkçesine aktarabileceğimiz;

Bize çiğ pişmiş añmañuz ‘araki
Puhteyüz biz şarâb-ı hâm içelim

beytinden anlaşılmaktadır.

Yine Rumelili Za'îfî'nin;

Nice bir yeyüp murabbâlar müşelles içesin
Zâhidâ ço puhteyi gel içelim şâfî şarâb (Rumelili Za'îfî)

“Ne vakte kadar murabbâlar yiyip müselles içeceksin? Ey zâhit! Puhteyi bırak, gel saf şarap içelim.”

beytinde geçen “müselles”, sözlüklerde; “Üzüm sırasının üçte biri kalacak şekilde kaynatılmasıyla elde edilen ve haram sayılmayan bir nevi şarap.” (Ayverdi 2005: 886) olarak tanımlanmıştır. Evliya Çelebi, müsellesin imal edilişiyle ilgili şu detayları aktarmaktadır: “Üzüm sırasını bir kazana koyup kaynatırlar. Kazanın içine, boyunca üç müsavi kertikli bir çubuk korlar. Kertiğin ikisi zahir olup üçüncü kertik nümayan oluncaya kadar kaynatırlar. İki sülüsü ateşte mahv olup bir sülüsü kaldığı için buna müselles dirler. Müselles şer'î olup helaldür.” (Şentürk 2017: 154)” Yine aynı mısradan geçen “murabbâ” ise; “Şekerle karıştırılıp pelte kıvamına gelinceye kadar kaynatıldıktan sonra dondurularak yapılan meyve suyu tatlısı.” (Ayverdi 2005: 852) olarak tarif edilmektedir. Buradaki “murabbâ” tanımından da üzüm suyunun “pestil” hâline dönüştürülmesi anlaşılmaktadır ki beyitte “murabbâ” için “yeme” fiili kullanılırken, “müselles” için “içme” fiili kullanılmıştır. Bütün bu tanım ve tarifler ışığında bakıldığında; “müselles” ve “murabbâ”; kaynatılan, ayrıca içerisinde alkol bulunmayan ürünlerdir. Bundan dolayı bunların yenip içilmesi helâl görülmüştür. Rumelili Za'îfî, zâhide “Ne vakte kadar murabbâlar yiyip müselles içeceksin?” diye sorarken, esasında onun haramlardan sakınan tutumuna vurgu yapmıştır. Burada asıl dikkat çeken husus, “Puhteyi bırak, gel sâfî şarap içelim.” cümlesinde, kavramların geldiği asıl karşılıklardır. Yani şair, “müselles ve murabbâ” ile “puhte”yi bir tutmaktadır. Bırakmasını istediği “puhte”; hüviyet olarak “müselles” ve “murabbâ” kelimelerine karşılık gelmektedir. Ayrıca bu noktada; “puhte”nin aslında keyif verici yönü olan bir çeşit şarap olduğu, alkolü olmadığı için dinen haram sayılmadığı, bundan dolayı da “şeyh, derviş, müderris” gibi kişiler tarafından tercih edildiği söylenebilir. Şair, zâhidi “puhte”nin zıddı yerine koyduğu sâfî şarabı içmeye dâvet ettiğine göre, o halde buradaki “sâfî şarap/bâde-i hâm/şarâb-ı hâm” alkolü alınmamış, dinen haram sayılan şaraptır.

Puhte şunma zâhidüñ gönline te'şîr eylemez
Şâkıyâ taşdan binâdur ol ki tutmaz sandalüs (Sehî Bey)

“Ey sâki! Zâhide puhte sunma; (puhte) onun gönlünü etkilemez. (Zîrâ onun gönlü) zamk tutmayan (bir şeyin yapışmadığı) taştan bir bina gibidir.”

şeklinde düz yazıya aktarabileceğimiz Sehî Bey'in beytinden, insanı etkileyen ve kendinden geçiren asıl içkinin hâlis şarap olduğu anlaşılmaktadır. Şaire göre, “puhte”, gönülde coşkunluk oluşturacak bir etkiye sahip değildir. Zaten zâhidin taştan kalbi de bu coşkunluğa uygun değildir.

Nev'î ise, bu konuda Sehî Bey'e katılmamaktadır:

Sevdâ-yı hâmi sürmege besdür dimâğdan
Puhte şarâb ile tolu bir kâse-i zücâc (Nev'î)

“Zihinden hâm/hâlis (şarap içme) sevdasını silmek için bir sırça kâse dolusu puhte şarap yeterlidir.”

Haram olandan kendisini korumak isteyen Nev'î, helal sayılan “puhte”nin kendisi için yeterli olacağı görüşündedir. Nev'î'nin bu beytinden de anlaşılacağı üzere; “puhte şarap” ile sevdâ-yı hâm/şarâb-ı hâm diye nitelenen “hâlis şarap” birbirinden farklıdır. Netice itibarıyla, “puhte” kavramının, Osmanlı Türkçesi sözlüklerinde belirtilen anlamı dışında bir şarap çeşidi olarak klasik şairler tarafından şiirlerde kullanıldığı müşahede edilmektedir.

2. Gabûk

“Gabûk” kelimesinin, klasik şiirde geçen mazmun ve mefhumların izah edildiği kaynakların ve Osmanlı Türkçesi için hazırlanan sözlüklerin çoğunda yer almadığı görülmektedir.⁵ Bu kelime, İsmail Parlatır tarafından hazırlanan *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*'nde; “Süt veya şarap benzeri sıvı maddelerin konulduğu fıçı.” (Parlatır 2012: 481) olarak tanımlanmıştır.

Ulaşabildiğimiz sözlükler içerisinde Ahterî Mustafa Muslihuddin el-Karahisarî tarafından kaleme alınan Arapça-Türkçe sözlük, Ni'metu'llah Ahmed tarafından yazılan Farsça-Türkçe sözlük ve Steingass tarafından hazırlanan Farsça- İngilizce sözlükte ise “gabûk”, “Geceyle içilen şarap; akşam şarabı” olarak tanımlanmıştır.⁶

Sûdî de, *Şerh-i Divân-ı Hâfız*'ında bu kelimeyi; “şabûh şabağ vaktinde içilen şarâbuñ, gâbûk gice evvelinde içilen şarâbuñ ismidür.” (Şimşek 2004: 87) şeklinde açıklamıştır. “Sabûh” kelimesi, incelenen kaynakların hemen hepsinde; “Mahmurluğu gidermek için sabahleyin içilen şarap.” (Levend 2015: 328) olarak açıklanmıştır. “Sabûh”un, mahmurluğu gidermenin yanında, sarhoşluk sonrası oluşan baş ağrısını yok etmek için de kullanıldığı bilinmektedir. Gelenekte sabah içilen içkiye bir isim verildiğine göre, akşam içilen içkiye isim verilmemesi için bir sebep görünmemektedir.

Rumelili Za'îfi'nin;

Zülf ü yüzüñi seyr iderek la'lüñ emdügüm
Budur ki geh gâbûk içirem gâh olur şabûh

beytinden, “gabûk”un içilen bir nesne/sıvı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bağlaçların cümle içerisinde eş görevli sözcüklerle anlamsal ilişki kuran fonksiyonu düşünüldüğünde, “geh-gâh” söz grubuyla şairin “gabûk ve sabûh” sözcüklerini rastgele bir araya getirmedeği anlaşılabacaktır.

Rumelili Za'îfi, sevgilinin saçlarını, siyahlığı münasebetiyle akşam içilen içki olan “gabûk” ile; yüzünü ise, parlaklığı ve aydınlığı münasebetiyle “sabûh” ile ilişkilendirmiştir. Sevgilinin la'l dudakları da, kırmızılığı münasebetiyle şarabın karşılığı olarak ifade edilmiştir.

Muhibbi'nin;

⁵ Ayverdi 2005; Devellioğlu 1980; Kanar 2009; Naci 2009; Sami 2010: 978; Redhouse 2009; Tulum 2011; Alp 1958; Şükûn 1944; Faik Reşad 2018; Kestelli 2011; Mütercim Âsım 2009; Lutfullah Halimî 2013; Tulum 2013; Levend 2015; Onay 2013; Zavotçu 2013.

⁶ Ahterî 2009:239; Nimetullah 2015:374; Steingass 1998:877.

Bezm-i ğamda Muhibbî hûn-ı ciğer
İçerem giceler ğabûkumdur

beyti incelendiğinde; şairin “ğabûk” olarak nitelendirdiği şarap, geceleri gam meclisinde içtiği ciğer kanıdır. Şair, “İçerim giceler ğabûkumdur” dediğine göre “ğabûk”un yine içilen bir nesne olduğu, yani şarabın karşılığı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

3. Şehlâ

Osmanlı Türkçesi için hazırlanan sözlüklerde “şehlâ” sözcüğüne; genel olarak “elâ gözlü (kadın); koyu mavi göz; tatlı şaşı, yarı şaşı (göz); kusurlu sayılmayacak kadar hafif şaşı” anlamları verilmiştir. Sûdî ise şerhinde bu kelime için; “Koyın. Ala göze dirler. Ya ‘ni koyın gözi gibi göze dirler.” (Şimşek 2004: 97) ifadelerini kullanmıştır. Yine Redhouse (2009: 456) da bu kelime için; “Koyungözlerine benzer olan göz ki pek makbuldür.” şeklinde açıklama getirmiştir. Tarama sözlüğünde ise, “koyungözlü” tabiri için; “açık ela gözlü.”(1983: 146) tanımı yapılmıştır. Klasik şairler “şehlâ” kelimesini, ekseriyetle nergisle ve süzgün bakışla ilgili olarak kullanmışlardır. Ancak şehlânın kelime anlamının, “koyun” olması ve mecazî olarak güzel ve baygın bakışlı insanlar için kullanılması; bazı beyitlerde koyun imajının kullanılmasına sebep olmuştur.

Cemâlûñ sebze-zârında kaşuñı sâye-bân idüp
Yaturlar sâhîr ü fettân bu gözlerûñ ki şehlâdur (Ömer bin Mezid)

“Büyüleyici ve fettan olan o şehlâ gözlerin, yüzünün çimenliğinde/çayırında kaşını gölgelik yaparak yatıyorlar.”

Mecmuatü'n-nezair'de yer alan bu şiirde geçen “şehlâ” kelimesi, mahmur bakışlı elâ gözlü bir güzeli tasvir etmek için kullanılmıştır. Ayrıca beytin geri planında çimenlikte bir gölgelik altında yatan koyunlar tasviri oluşturulmuştur.

Merdümi şehlâ gözinûñ kan döker kaşsâb-vâr
Olğıl iy ‘âşık fidâ kim vaqt-i kurbândur henüz (Aydınlı Visâlî)

“Şehlâ gözünün gözbebeği, (tıpkı) kasap gibi kan döker. Ey âşık! Şimdi kurban vaktidir, (canını) fedâ et.”

Bu beyitte de “kurban, kasap, kan dökmek” gibi kelimeler bir arada kullanılarak oluşturulan tasavvur, “şehlâ”nın “koyun” anlamından dolayıdır.

Sonuç

Ortak İslam kültürünün bir ürünü olan klasik Türk edebiyatı, var olduğu sürece bu yana “metin şerhi” faaliyetlerini bünyesinde barındırmıştır. Oluşturulduğu dönemde bile bünyesinde izaha muhtaç kelime, kavram ve mazmunları barındıran bu edebiyat, elbette günümüz dünyasında kolayca anlaşılacaktır. Bu çalışmanın sonucunda, özellikle Osmanlı Türkçesi sözlüklerinin klasik edebiyatta yer alan kavramların anlamlandırılmasında, bizler için yeterli olmadığı düşüncesi ortaya çıkmıştır. Şârihlerin klasik kültürün içinde yetiştikleri ve klasik şiirleri açıklayacak yetkinliğe sahip oldukları düşünüldüğünde, bu şiirlerin anlamlandırılıp tahlil edilmesinde geleneksel şiir şerhlerinin göz ardı edilmemesi gerçeği ortadadır. Bu çalışmada ele alınmaya çalışılan “puhte, ğabûk ve şehlâ” kavramlarındaki anlamsal detaylar, kültürel ve edebî birikimimize ait numunelerden yalnızca birkaçıdır. Tek bir şairin divanına farklı kişilerce yazılan şerhler karşılaştırmalı olarak incelendiğinde

bile, farklı hususiyetlerin ortaya çıkacağı muhakkaktır. Netice itibariyle geleneksel şiir şerhlerinin bu nokta-i nazarla yeniden incelenmesi, klasik edebiyat namına oldukça yararlı bir iş olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahterî Mustafa Efendi (2009). Ahterî-i Kebir. (Haz.: Ahmet Kırkkılıç, Yusuf Sancak). Ankara: TDK Yayınları.
- Akarsu, Kâmil (2010). Rumelili Za'ifî Divanı. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Ali Nazîmâ ve Faik Reşad (2018). Mükemmel Osmanlı Lügati. (Haz.: Necat Birinci, Kazım Yetiş vd.) Ankara: TDK Yayınları.
- Alp, Ali Rıza ve Alp, Sabahat (1958). Büyük Osmanlı Lûgatı. İstanbul: Ekicigil Matbaası.
- Arslan, Hacer (2004). Sûdî'nin Şerh-i Dîvân-ı Hâfız'ının II. Cildinde Klâsik Türk Edebiyatı İle İlgili Kavramlar. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.
- Ayverdi, İlhan (2005). Misalli Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: Bilnet Matbaacılık.
- Biltekin, Halit (2018). Şeyhî Dîvânı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Canpolat, Mustafa (1987). Mecmû'atü'n-nezâ'ir: Metin-Dizin-Tıpkıbasım. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çavuşoğlu, Mehmed ve Tanyeri, Ali (1981). Hayretî. Dîvan. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (1980). Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Doğu Matbaası.
- Kanar, Mehmet (2009). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü. İstanbul: Say Yayınları.
- Kestelli, Raif Necdet (2011). Resimli Türkçe Kamus. (Haz.: Recep Toparlı, B. Tezcan Aksu vd.) Ankara: TDK Yayınları.
- Kortantamer, Tunca (1994). "Teori zemininde metin şerhi meselesi". EÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 8:1-10.
- Levend, Agâh Sırrı (2015). Divan Edebiyatı- Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Lutfullah b. Ebu Yusuf el-Halîmî (2013). Lûgat-i Halîmî. (Haz.: Adem Uzun). Ankara: TDK Yayınları.
- Mermer, Ahmet (2006). Türkî-i Basit ve Aydınli Visâlî Dîvânı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Muallim Naci (2009). Lûgat-ı Nâcî. (Haz.: Ahmet Kartal). Ankara: TDK Yayınları.

- Mütercim Âsım Efendi (2009). *Burhân-ı Katı*. (Haz.: Mürsel Öztürk, Derya Örs). İstanbul: TDK Yayınları.
- Mütercim Âsım Efendi (2013). *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*. (Haz.: Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi) İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Ni'metu'llah Ahmed (2015). *Lûgat-i Ni'metu'llâh*. (Haz.: Adnan İnce) Ankara: TDK Yayınları.
- Parlatır, İsmail (2012). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Redhouse, James W. (2009). *Müntahabât-ı Lûgat-ı Osmâniyye*. (Haz.: Recep Toparlı, Betül Eyövge, Yaşar Yılmaz) Ankara: TDK Yayınları.
- Şentürk, Ahmet Atilla (2017). *Osmanlı Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Şemsettin Sami (2010). *Kamus-ı Türkî*. (Haz.: Paşa Yavuzarslan). Ankara: TDK Yayınları.
- Şimşek, Adnan (2004). *Sûdî'nin Şerh-i Dîvân-ı Hâfız'ının I. Cildinde Klâsik Türk Edebiyatı İle İlgili Kavramlar*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.
- Tulum, Mertol ve Tanyeri, Ali (1977). *Nev'i Divanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Tulum, Mertol (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tulum Mertol (2013). *Osmanlı Türkçesi Büyük El Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Onay, Ahmet Talat (2013). *Divan Şiiri Sözlüğü- Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. (Haz.: Cemal Kurnaz) Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Özmen, Mehmet (2011). *Ahmed-i Dâ'î Divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Steingass, F. (1998). *A Comprehensive Persian- English Dictionary*. Lebanon: Librairie du Liban Publishers.
- Şükûn, Ziya (1944). *Farsça- Türkçe Lûgat- Gencinei Güftar- Ferhengi Ziya*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Yaman, Ahmet (2004). *Sûdî'nin Şerh-i Dîvân-ı Hâfız'ının III. Cildinde Klâsik Türk Edebiyatı İle İlgili Kavramlar*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.
- Yavuz, Kemal ve Yavuz, Orhan (2016). *Muhibbî Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Yekbaş, Hakan (2010). *Sehî Bey Divanı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Zavotçu, Gencay (2013). *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- _____ (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- _____ (2005). *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.